

STATISZTIKAI MÓDSZERTANI FÜZETEK, 48

NÉPESSÉGCSOPORTOSÍTÁSOK, NÉPESSÉGKATEGÓRIÁK

(a népszámlálási típusú adatfelvételek alapján)

**KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
BUDAPEST, 2006**

© KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

ISSN 0231–0554

ISBN 963 235 009 X (nyomdai)

ISBN 963 235 010 3 (internetes)

Készült:

a Központi Statisztikai Hivatal
Népszámlálási főosztályán

Főosztályvezető:

Czibulka Zoltán

A kiadványt összeállította:

Szűcs Zoltán

Másodlagos publikálás csak a forrás megjelölésével történhet! A kiadvány kialakítása egyedi, annak tördelési, grafikai, elrendezési és megjelenési megoldásai a KSH tulajdonát képezik. Ezek átvétele, alkalmazása esetén a KSH engedélyét kell kérni.

A kiadvány megrendelhető:

a KSH Statisztikai szolgáltatások osztályán
1024 Budapest, II., Keleti Károly u. 5–7.

Telefon: 345-6570,

fax: 345-6699

E-mail: marketing.ksh@ksh.hu

A kiadvány megvásárolható:

a KSH Statisztikai Szakkönyvesboltjában
1024 Budapest, II., Keleti Károly u. 10.

Telefon: 212-4348,

valamint

a régiós igazgatóságok terjesztőinél

Internet: www.ksh.hu

TARTALOM

I. BEVEZETÉS	5
II. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS	
Adatfelvételek a modern értelemben vett népszámlálások előtt	7
A mai értelemben vett első népszámlálások	8
A népesség számbavétele az első magyarországi népszámlálástól 1990-ig	10
Az 1870–1990 évi népszámlálásoknál használt népességszortosítások	12
III. NEMZETKÖZI AJÁNLÁSOK	
Ajánlások a népesség számbavételére	14
Ajánlás a 2000 körüli nép- és lakásszámlálásokhoz a személyek számbavételére az EGB-régióban	15
Ajánlás a 2010 körüli nép- és lakásszámlálásokhoz	18
IV. A 2001. ÉVI MÉPSZÁMLÁLÁS ÉS A 2005. ÉVI MIKROCENZUS NÉPESSÉGSZORTOSÍTÁSAI	
Adatfelvételi szempontok	22
Az összeírandó személyek körének meghatározása	23
Az adatfelvétel módja	25
Népességszortosítások, népességekategorikák	28
A lakóhelyhasználat módjának és a bejelentettség jellegének hatása a személy népességekategorikába sorolására	31
V. FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM	36

I. BEVEZETÉS

Magyarországon a népességet, illetve annak egyes csoportjait számba vevő összeírások több évszázadra nyúlnak vissza. Ezek az adatfelvételek kezdetben az adókiivetéshez, valamint a számba jöhető katonai erő felméréséhez nyújtottak információkat, és nem terjedtek ki a nemességre, valamint az egyházi személyekre. Az első teljes körű népszámlálásra, amely a lakosság egészére kiterjedt, II. József uralkodásának idején került sor, majd 1850-ben és 1857-ben az osztrák adminisztráció hajtott végre népszámlálást. Az első teljes körű, magyar közigazgatás által végrehajtott népszámlálást 1870 elején tartották. Azóta átlagosan tízévente tartanak teljes körű népszámlálást, az 1960-as évek óta pedig két népszámlálás között reprezentatív mintán alapuló kis népszámlálásokat, ún. mikrocenzusokat.

A népesség teljes körű összeírásának és az összeírtak számbavételének évszázadok alatt kialakult, a nemzetközi statisztikai szervezetek népszámlálási ajánlásaiban is szereplő szabályai vannak. Az összeírt népességből a jelenlét, a bejelentettség vagy a lakáshasználat típusai szerint különféle népességcsoportosítások, ún. népességek kategóriák állíthatók össze. Ezek célja, hogy az összeírás szabályainak megfelelően kétszer vagy akár többször összeírt személyek az adatfeldolgozásokban és -közlésekben csak egyszer szerepeljenek.

A jelen kiadvány célja, hogy áttekintést adjon

- a magyarországi népszámlálások és mikrocenzusok alkalmával használt népességfogalmakról, az összeírtak körének meghatározásáról;
- a több lakcímmel rendelkező népesség összeírásának, elszámolásának szabályairól;
- a többes számbavétel elkerülésének módjáról;
- a népességek kategóriák szerinti csoportosításokról, és azok hatásairól;
- a nemzetközi szervezetek (ENSZ-EGB, Eurostat stb.) népszámlálásokra vonatkozó, a népesség számbavételét érintő ajánlásairól;
- a legutóbbi, 2001. évi népszámlálás és a 2005. évi mikrocenzus előkészítésekor, végrehajtásakor és feldolgozásakor alkalmazott, a népesség népességek kategóriák szerinti csoportosítását elősegítő módszerekről.

A kiadvány célja továbbá, hogy segítséget nyújtson az adatokat felhasználó intézmények, kutatóintézetek, kutatók, és általában a téma iránt érdeklődők számára a Központi Statisztikai Hivatal által végrehajtott adatfelvételekből származó, a népesség számára és különböző ismérvek szerinti megoszlására vonatkozó adatok tartalmának, összehasonlíthatóságának minél pontosabb megismeréséhez, értékeléséhez.

Mivel a népesség fogalmára vonatkozóan a Központi Statisztikai Hivatal által végrehajtandó adatfelvételek esetében a magyar népszámlálási hagyományok és a nemzetközi szervezetek ajánlásai szolgálnak kiindulópontul, a füzet a népességre, annak fogalmára, népességekategóriák szerinti osztályozására, csoportosítására vonatkozó időbeli változásait a népszámlálásokra és a mikrocenzusokra vonatkoztatva követi nyomon részletesen.

Egy adott népszámlálás, mikrocenzus népességadatainak, illetve a népességre vonatkozó adat-összeállításainak pontos értelmezéséhez – az e módszertani füzetben leírtakon túl – javasoljuk az adott témát feldolgozó kiadványban található, az abban használt népességfogalom, népességcsoportosítás részletes leírását magába foglaló fejezet áttanulmányozását is.

II. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Adatfelvételek a modern értelemben vett népszámlálások előtt

A fejlett államok már évezredekkel ezelőtt is igyekeztek információkat gyűjteni erejükről, teherviselő képességükről. Fontos volt számukra annak megállapítása, hogy mekkora az adófizetők száma, és hogy az állam háború esetén mennyi hadba hívható férfira számíthat, a nagy állami építkezéseknél mekkora a felhasználható munkaerő nagysága. Az információk megszerzéséhez az egyes fejlett államokban alkalmanként összeírásokat tartottak, ezeket tekinthetjük a mai népszámlálások elődjeinek.

Az első népszámlálás jellegű felmérést az időszámításunk előtti 3. évezredben (i. e. 2238-ban) Kínában tartották. Hasonló összeírások zajlottak időszámításunk előtt az ókor más fejlett kultúrájú államaiban is: Egyiptomban, Indiában, a görög városállamokban, a Római Birodalomban. A Biblia két ókori népesség-összeírásról tesz említést. Az egyik az Ószövetségben említett számbavétel volt, amely ugyan megfelelt a cenzusoktól elvárt követelményeknek, ám részletes adatokat csak a felnőtt férfiakra gyűjtöttek.¹ A másik, az előbbinél későbbi, Augustus császár által elrendelt népesség-összeírásról az Újszövetség számol be.² Az adatfelvétel érdekessége, hogy az összeírás napjára minden zsidónak haza kellett mennie szülőföldjére. Ez a módszer a népességekategória egy lehetséges meghatározását is adja: a családfő születési helyén kellett számba venni a családhoz tartozó személyeket, függetlenül attól, hogy ténylegesen hol éltek.

Az ókori adatgyűjtések nem a teljes népesség számbavételére irányultak, hanem csak a pillanatnyi gazdasági és/vagy katonai erő felmérését célozták. Ezért pél-

¹ „Szóla pedig az Úr Mózesnek a Sinai pusztájában, a gyülekezet sátorában, a második hónapnak elsején, az Egyiptom földéből való kijövetelök után a második esztendőben, mondván: Vegyétek számba Izráel fiainak egész gyülekezetét, az ő nemzetségeik szerint, az ő atyáiknak háznépe szerint, a neveknek száma szerint, minden férfiút főről főre, húsz esztendőstől fogva és feljebb, mindent, a ki hadba mehet Izráelben; számláljátok meg őket az ő seregek szerint, te és Áron.” Mózes IV. könyve, 1.1–1.3.

² „És lőn azokban a napokban, Augustus császártól parancsolat adaték ki, hogy mind az egész föld összeirattassék. Ez az összeírás először akkor történt, mikor Siriában Czirénius volt a helytartó. Mennek vala azért mindenek, hogy beirattassanak, kiki a maga városába. Felméne pedig József is Galileából, Názáret városából Júdeába, a Dávid városába, mely Bethlehemnek neveztetik, mivelhogy a Dávid házából és háznépe közül való volt.” Lukács evangéliuma, 2.1–2.4.

dául kizárólag a felnőtt férfiak számát állapították meg, nem vették számba a fiúgyermeket és a nőket. A római „census”-ok például a szabad polgárok (értsd: a felnőtt férfiak, közülük is a római polgárok) számbavétele mellett azok ingó és ingatlan vagyonát (beleértve rabszolgáik számát) is felmérték, azonban a nőket és a gyermekeket az összeírás nem érintette.

A Római Birodalom bukása után évszázadokra megszakadt a népszámlálási céllal szervezett adatfelvételek folyamata, így a középkor első évszázadaiból nincsenek a népességszámra vonatkozó ilyen források. A népesség száma a különböző földesúri és egyházi összeírásokból becsülhető. Ilyen kataszterek voltak – többek között – a Karolingok földkönyvei, vagy Hódító Vilmos „Domesday Book” című könyve. Népszámlálási típusú adatfelvételekre a középkorban elsőként a XIV. század végén egyes olasz városállamokban, valamint a XVI. században a német fejedelemségek némelyikében került sor. Kiemelkedik ezek sorából az 1509. évi velencei összeírás, ahol – ismereteink szerint – a középkorban ekkor vették először egyénenként számba a népességet, szemben a korábban alkalmazott összeírási – lényegében adózási – egységekkel.

Magyarországon a középkori népesség számára vonatkozóan nincsenek megbízható adatok, csupán nagyvonalú becslésük lehetséges. Ehhez például a pápai tizedjegyzékek, a birtokleírásokat tartalmazó urbáriumok, a dica- és dézsmaaljstromok, a számadáskönyvek, a török időkbeli származó defterek adnak támpontot. A számbavételi egység az adóztatásnak megfelelően a kapu, a kémény, a telek, a ház stb. volt. Ezek az összeírások többnyire csak a jobbágynépességet vették – nem is mindig teljes körűen – számba, a nemesek számára vonatkozóan a vármegyék által készített nemesi összeírások adataiból informálódhatunk.

A mai értelemben vett első népszámlálások

A népesség számának és összetételének hiteles, megbízható megállapításhoz a középkorban alkalmazott módszerek nem nyújtottak kellő alapot. A népesség számának pontos felmérését célzó adatfelvételek végrehajtásához erős, a központi akaratot végrehajtani és végrehajtatni képes államszervezet kialakulására, és az államtudományok, ezen belül a statisztikatudomány további fejlődésére volt szükség.

A világon az első, statisztikai céllal szervezett népszámlálást 1665-ben a mai Kanada területén, Québecben, Európában pedig 1749-ben, az akkor svéd fennhatóság alatt álló Finnországban hajtották végre. Mindkét adatfelvétel megfelelt a modern népszámlálások feltételeinek: egy időpontra vonatkozó és egyidejűleg végrehajtott, teljes körű összeírás volt, az adott terület minden egyes személyére

kiterjedt. Európában a népesség számbavétele a XIX. század elejétől vált – több-kevesbé – rendszeressé.

Magyarországon a modern népszámlálásokkal szemben támasztott követelményeknek elsőként a II. József által elrendelt, 1784–1787 között végrehajtott teljes körű népszámlálás felelt meg. Előnye, hogy az ország minden lakosára, így a nemességre és a papságra is kiterjedt, tehát viszonylag hű képet adott az ország népességének számáról és összetételéről: *„...mindenekelőtt azt kell tudni minél bizonyosabban, mennyi a száma az egész népnek annak egy osztályát sem véve ki, s miként növekszik vagy fogy ez a szám az ország egyik vagy másik részében”*.³

Az ország népességét 1804-ben ismét számba vették,⁴ az adatfelvételt 1847-ig – általában évenként – megismételték. Az összeírások azonban a II. József-féle népszámlálással szemben nem terjedtek ki a nemességre és a papságra, nem tájékoztattak a népesség pontos számáról, ezért nem tartoznak a modern népszámlálások közé.

Az osztrák hatóságok 1850-ben és 1857-ben két népszámlálást is végrehajtottak az akkori Magyarországon. Közülük az utóbbi bizonyult sikeresebbnek. Az 1857. évi népszámláláskor három csoportba – jelenlévő honos személyek, távollévő honos személyek, jelenlévő idegenek – sorolták a népességet. Az akkori adatfelvételi utasítás szerint *„a helységben honos lakosság, melyhez számítatnak mindazon személyek, kiknek [...] valamely más községhez tartozása be nem bizonyíthatik”*,⁵ vagyis mindenkit honosnak kellett tekinteni, aki nem tudta igazolni, hogy nem honos.

³ II. József népszámlálási rendelete. In.: Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787). Szerk.: Dányi Dezső és Dávid Zoltán: Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára, Művelődésügyi Minisztérium Levéltári osztálya, Budapest, 1960., 375. oldal.

⁴ Az 1802. évi II. tc. alapján.

⁵ Szabály a népszámlálások teljesítése iránt, 20.§. (Kivonat az 1857. március 23-i császári rendeletről). In.: Az 1850. és 1857. évi népszámlálás. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1993, 102. oldal.

A népesség számbavétele az első magyar népszámlálástól 1990-ig

Az 1870-ben induló magyar népszámlálások

- egy adott időpontra: az összeírás eszmei időpontjára,⁶
- adott területre: az összeírás helyére, valamint
- az összeírás helyén tartózkodás, ott lakás jellegére, esetleg időtartamára

vonatkozóan határozták meg az összeírásra kerülők körét. Mindenkit össze kellett írni, aki az eszmei időpontban életben volt, mégpedig azon az összeírási helyen, ahol az eszmei időpontban megfelelt az összeírás körébe tartozó személy kritériumának. A jelenlétre, illetve a lakóhelyek címére vonatkozóan több kérdést is feltettek, amelyek alapján az adatok feldolgozását különféle népességcsoportosítások, ún. népességek kategóriák szerint is elvégezhették.

Az 1949-ig lebonyolított magyar népszámlálások felvételi módszere csak a jelenlévő népesség szerinti részletes feldolgozást tette lehetővé (az adatfelvételek többségénél a távollévő személyeknek csak a számát jegyezték fel egy összesítő lapra, továbbá megjelölték a távollét okát, valamint azt, hogy az adott személyt ideiglenes, vagy huzamos távollévőnek kell tekinteni).

A magyarországi népszámlálások történetében először 1960-ban töltötték ki a jelenlévőkről és a távollévőkről is csaknem azonos tartalmú kérdőívet. A jelenlévőkön kívül három népességcsoportot alakítottak ki:

- az ideiglenesen jelenlévőket,
- az ideiglenesen távollévőket, és
- a huzamosan távollévőket.

Az 1970. évi és az azt követő népszámlálások során az összeírás körébe tartozó személyekről bejelentettségtől, valamint jelenléttől függetlenül azonos kérdéseket tartalmazó kérdőíveket használtak. Az adatok összesítése ennek köszönhetően – mivel az adatok számítógépes feldolgozásra alkalmas formában rendelkezésre állnak – a jelenlévőkre és a távollévőkre is egyaránt elvégezhető.

⁶ Az eszmei időpont az az időpillanat, amelyre az összeírt adatok – függetlenül az adatfelvétel tényleges időpontjától – vonatkoznak. A népszámlálás eszmei időpontja 1870-ben január 1-jén 0 óra, az 1880., 1890., 1900., 1910., 1920. és 1930. években december 31-én, 1941-ben január 31-én éjfél, 1949-ben, 1960-ban, 1970-ben, 1980-ban és 1990-ben január 1-jén, 2001-ben február 1-jén 0 óra volt.

Az 1970. és az 1980. évi népszámlálás adatainak feldolgozásakor a jelenlét, a bejelentettség és a máshol lévő bejelentett lakás válaszainak kombinációjából hét csoportot képeztek:

1. jelenlévő állandó lakó, akinek nincs máshol bejelentett ideiglenes lakása;
2. jelenlévő állandó lakó, akinek van máshol bejelentett ideiglenes lakása;
3. jelenlévő ideiglenes lakó;
4. jelenlévő személy, aki a lakásba nincs bejelentve;
5. távollévő állandó lakó, akinek nincs máshol bejelentett ideiglenes lakása;
6. távollévő állandó lakó, akinek van máshol bejelentett ideiglenes lakása;
7. távollévő ideiglenes lakó.

Az 1960., az 1970. és az 1980. évi népszámlálások adatai alkalmasak arra, hogy belőlük az összeírás helyén tartózkodásra, valamint a bejelentett lakcímekre vonatkozó kérdések alapján a jelenlévő, a (bejelentett) állandó és a (bejelentett) lakónépesség szerinti népességcsoportosítás is elvégezhető legyen. A jelenlévő népességbe az 1–4., az állandó népességbe az 1., 2., 5., 6., a lakónépességbe az 1., 3., 5., 7. csoportba sorolt személyek tartoztak.

Az 1990. évi népszámlálás felvételi tematikája – a hivatalos magyar népszámlálások történetében először – nem tartalmazott jelenlétre vonatkozó kérdést. Mindenkit össze kellett írni, aki az adott lakcímre állandó vagy ideiglenes jelleggel bejelentkezett, vagyis az összeírandó személyek körét az adott lakcímre történő bejelentkezés határozta meg. A felvételi útmutató ugyanakkor kimondta: *„Ha az összeírt személy a felvétel helyén sem állandóan, sem ideiglenesen bejelentve nincs, aszerint kell választ adni, hogy ő maga (ha gyermek, akkor szülei, gondozói stb.) várhatóan milyen módon fog bejelentkezni ebbe a lakásba”.*⁷ Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy aki már nem volt lakója az összeírt lakóegységnek, csak a kijelentkezést valamilyen ok miatt elmulasztotta, azt nem kellett az adott lakcímen összeírni, aki viszont életvitelszerűen az összeírás helyén lakott, ám oda még nem jelentkezett be, őt a bejelentkezési szándéktól függően állandó,

⁷ Tudnivalók a számlálóbiztosok részére (Alapadat-felvétel). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1989, 21. oldal.

illetve ideiglenes lakóként számba kellett venni, így ő az adatközlésekben – a bejelentettség tényétől függetlenül – a valós, tényleges lakáshasználat szerinti állandó, illetve lakónépességben szerepel.

Mivel a jelenlét kérdése az 1990. évi népszámlálás programjában nem szerepelt, a korábbi hét csoport helyett négy összeállításra volt lehetőség. :

1. az összeírás helyén állandó lakó, akinek nincs máshol ideiglenes lakása;
2. az összeírás helyén állandó lakó, akinek van máshol ideiglenes lakása;
3. összeírás helyén ideiglenes lakó, akinek van máshol állandó lakása;
4. összeírás helyén ideiglenes lakó, akinek nincs máshol állandó lakása.

Az állandó lakással nem rendelkező (pl. menhelyen, átmeneti szállásokon, szertetházakban lakók egy része) személyeket (ők tartoztak a 4. csoportba) mind az állandó, mind a lakónépesség szerinti csoportosításban figyelembe vették. 1990-ben az állandó népességbe az 1., 2., 4., a lakónépességbe az 1., 3., 4. csoportba sorolt személyek tartoztak.

Az 1870–1990. évi népszámlálásoknál használt népességcsoportosítások

A modern magyarországi népszámlálások – korábban láttuk – az adatfelvétel módszerétől, a lakcímbjelentés módjától, a kérdezési technikától függően az adatok feldolgozásakor és közzétételekor többféle módon csoportosították a népességet. A következőkben röviden összefoglaljuk e népességcsoportosítások, népességek kategóriák tartalmát (zárójelben az egyes csoportosítások alkalmazásának éve).

Összeírt népesség: az adott területen számba vett személyek összessége, függetlenül a jelenléttől, illetve attól, hogy milyen módon vannak oda bejelentve. E népességcsoportosítást csak az adatfelvétel, valamint az adatfeldolgozás szervezési munkái során használták, az elemzésekben, értékelésekben – a többes számbavétel lehetősége miatt – nem (1870–1990).

Jelenlévő népesség: az eszmei időpontban az összeírás helyén tartózkodó személyek összessége, függetlenül bejelentett lakcímuiktól (1870–1970).

Állandó népesség: az adott területen bejelentett állandó lakással (mai szóhasználat: bejelentett lakóhellyel) rendelkező személyek összessége, függetlenül attól, hogy van-e máshol bejelentett ideiglenes lakásuk (tartózkodási helyük).

Ebbe a csoportba tartoznak azok a személyek is, akik valamilyen okból (pl. munkavégzés, tanulás, diplomáciai, kereskedelmi, tudományos megbízás teljesítése) az eszmei időpontban külföldön tartózkodtak, de bejelentett állandó lakcímük az adott területen volt (1970–1990).

Lakónépesség: két csoportból tevődött össze, úgymint az adott területen bejelentett állandó lakcímmel (lakóhellyel) rendelkező olyan személyekből, akiknek nincs máshol bejelentett ideiglenes lakcímük (tartózkodási helyük), valamint az adott területen bejelentett ideiglenes lakcímmel (tartózkodási helyel) rendelkező személyekből (1970–1990).

Polgári népesség: a jelenlévő népesség a véderő négy csoportjába tartozók (katona, tengerész, honvéd, csendőr) nélkül (1870–1900).

Katonai népesség: a véderő négy csoportjába tartozók (katona, tengerész, honvéd, csendőr) együttes száma (1870–1900).

Távollévő népesség: az összeírás helyén állandó lakcímmel rendelkező, ám az eszmei időpontban máshol tartózkodó személyek összessége. A távollévő népeiséget általában két csoportra osztották: huzamosan távollévőnek a munkavégzés vagy tanulás, ideiglenesen távollévőnek pedig az ettől eltérő okból (látogatás, üdülés, gyógykezelés stb.) máshol lakókat tekintették (1870–1960).

III. NEMZETKÖZI AJÁNLÁSOK

Ajánlások a népesség számbavételére

A népesség számbavétele nemzetközi összehangolásának igénye már a 19. század második felében megfogalmazódott. A Szentpétervárott 1872-ben tartott 8. nemzetközi statisztikai kongresszuson a résztvevők megállapodtak a népszámlálási kritériumok „nemzetközi minimumáról”. Eszerint az adatfelvételt név alapján, a tényleges népességre vonatkoztatva, azonos időpontban, lehetőleg tízévenként (a 0-ra végződő években) kell megtartani. Rögzítették a minimálisan összeírandó ismérveket is.

A Nemzetközi Statisztikai Intézet 1897-ben szintén Szentpétervárott tartotta ülését, amelyen Kőrösy József dolgozatában felkérte a kormányokat, hogy 1900-ban, lehetőleg december 31-i időponttal az 1872-ben elfogadott minimumkövetelmények figyelembevételével tartsanak világméretű népszámlálást.

1910-ben az amerikai államok Buenos Airesben tartott 4. konferenciáján is ajánlás született arról, hogy 1920-tól kezdődően az országok tízévenként tartsanak népszámlálásokat. A felhívást 1923-ban a Santiago de Chilében tartott 5. konferencia megerősítette, és felhívta a figyelmet a módszertani leírások kölcsönös cseréjére.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) megalakulását követően hamarosan foglalkozott a népszámlálások megtartásának szükségességével és módszertanával. Az 1949-ben megjelent „Népszámlálási módszerek” (*Population Census Methods*) és a „Népszámlálási kézikönyv” (*Population Census Handbook*) ideiglenes kiadásában összegyűjtötte és a tagországok rendelkezésére bocsátotta a népszámlálások előkészítésére, módszertanára és adatközléseire vonatkozó nemzetközi anyagot. 1954 júniusában az ENSZ Statisztikai Hivatalának gondozásában megjelent „A népszámlálási módszerek kézikönyve” (*Handbook of Population Census Methods*). A kötet – többek között – támpontul szolgált az adatokra vonatkozó szabványok kialakításához és értelmezéséhez, valamint segítette az országos, regionális és nemzetközi szinten tevékenykedő szakértők munkáját az elkövetkezendő népszámlálások hatékonyságának növeléséhez.

Az ENSZ 1950-ben létrehozta a Statisztikai Bizottságot, amely azóta kb. tízéves periódusonként elkészítette regionális ajánlásait a népszámlálások alaptémáira, járulékos témáira és a táblázási alapprogramra vonatkozóan. Magyarországra az

ENSZ Statisztikai Bizottsága, Európai Gazdasági Bizottsága (EGB) Európai Statisztikusok Értekezlete által készített ajánlások vonatkoztak. Az ajánlások külön fejezetben foglalkoztak a népesség számbavételének módjával, az alkalmazandó eljárásokkal és csoportosításokkal, az ezzel összefüggő fogalmak leírásával.⁸

Ajánlás a 2000 körüli nép- és lakásszámlálásokhoz a személyek számbavételére az EGB-régióban

Az ENSZ a későbbiekben is számos publikációt jelentetett meg a népszámlálások szervezésének és végrehajtásának, a népesség egységes módszerrel történő számbavételének érdekében. Ezek közül kettőt érdemes külön is megemlíteni. Az egyik az 1954-ben kiadott népszámlálási módszertani kézikönyv időközben négykötetesre bővült, „*A népesség- és lakásszámlálások kézikönyve*” című változata (*Handbook of Population and Housing Censuses, United Nations, New York, 1992*), a másik a „*Népszámlálási elvek és ajánlások*” (*Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses. United Nations, New York, 1998*) a kézikönyvhöz hasonló tartalommal.

A legutóbbi, 2000 körüli nép- és lakásszámlálás előkészítéseként az EGB-régióra vonatkozó ajánlásokat az Európai Statisztikusok Értekezlete, az EGB Emberi Települések Bizottsága és az Európai Unió Statisztikai Szervezete, az Eurostat közös munkaprogramja keretében, az ENSZ Gazdasági és Társadalmi Tanácsának 1995. július 19-i elfogadott 1995/7. számú határozatának megfelelően, a Nép- és Lakásszámlálási Világprogram keretében dolgozták ki. A népesség számbavételéhez kapcsolódó ajánlások (módszerek, fogalmak) leírását az „*Ajánlás a 2000 körüli nép- és lakásszámlálásokhoz az EGB-régióban*” című dokumentum „*A jellemzők meghatározásai és osztályozásai*” című fejezetének „*Személyi jellemzők*” része (30–43. §) tartalmazta. Az ajánlás az összeírandó és a közlésre szánt adatokat fontosságuk szerint két csoportba sorolta:

1. alapvető jellemzők,
2. nem alapvető jellemzők,

ahol az alapvető jellemzők lényegében a kötelezően összeírandó ismérveket tartalmazták.

⁸ Az 1990. évi népszámlálás előkészítésének időszakában még létező, az akkori szocialista országokat tömörítő Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) Statisztikai Együttműködési Állandó Bizottsága is foglalkozott a népszámlálások programjával, a népesség számbavételének lehetséges módozataival.

Az ajánlás szerint a népességet a szokásos lakóhely, mint alapvető jellemző alapján kellett számba venni. Az ajánlás megfogalmazza a szokásos lakóhely fogalmát: *„A szokásos lakóhely az a földrajzilag meghatározható hely, ahol a számba vett személy általában lakik. Ez lehet azonos azzal a hellyel, ahol az eszmei időpontban tartózkodott, de különbözhet is attól, vagy pedig lehet az illető személy bejelentett lakóhelye. Szokásos lakóhelynek tekintendő az, amelyen leggyakrabban tölti éjszakai pihenését”*. A személyek többségénél ez a meghatározás elegendő a szokásos lakóhely egyértelmű meghatározásához, az ajánlás azonban felsorolja azokat az eseteket is, amikor ez nehézségekbe ütközhet:

- a) több lakóhellyel – pl. városi és vidéki házzal is – rendelkező személyek;
- b) az év egy részében kollégiumban, mások háztartásában vagy egy-egy személyes háztartásként, a szünidőben pedig máshol élő diákok;
- c) otthonuktól hét közben távol élő és oda hét végén visszatérő személyek;
- d) kötelező katonai szolgálatot teljesítő személyek;
- e) fegyveres erők azon tagjai, akik katonai létesítményekben és táborokban élnek, de másutt fenntartanak magánlakást;
- f) olyan személyek, akik hosszú ideig voltak valamely kórház, szociális intézmény, börtön stb. lakói ahhoz, hogy korábbi lakóhelyükhöz fűződő kapcsolataik meglazuljanak;
- g) azok a személyek, akik bizonyos idő óta az összeírás helyén tartózkodtak, ám nem tekintették magukat szokásos lakónak, mert egy későbbi időpontban vissza kívánnak térni korábbi lakóhelyükre;
- h) azok a személyek, akik a közelmúltban költöztek az adott területre, és az ott töltött időt nem érzik elegendőnek ahhoz, hogy a helyet szokásos lakóhelyüknek tekintsék (főleg a külföldről bevándoroltak tartoznak ide);
- i) azok a személyek, akik időlegesen elhagyták az országot, ám bizonyos idő elteltével várhatóan visszatérnek;
- j) nomádok, otthontalan, hajléktalan, vándorló életmódot folytató és a szokásos lakcím fogalmát nem ismerő személyek.

Az ajánlás szerint az a)–j) kategóriába sorolt személyek esetében azt a lakcímet kell szokásos lakóhelyként megjelölni, amelyen éjszakai pihenésüket legtöbbször töltik, a házastárssal, élettárral és/vagy gyermekkel élők szokásos lakóhelyének

azt kell tekinteni, ahol családjukkal legtöbbet vannak együtt. A j) csoportba tartozók szokásos lakóhelyének az összeírás helye tekintendő. Az ajánlás felhívja az országok figyelmét, hogy az alkalmazott fogalom részletes leírását, az előforduló speciális esetekkel kapcsolatos eljárást a népszámlálás adatfelvételi utasításában és az összeírással kapcsolatos más módszertani anyagokban, jelentésekben részletesen szerepeltetni kell.

Mindezek figyelembevételével a népesség alapvetően három fő csoportba sorolható:

- a) szokásosan ott lakó és az eszmei időpontban jelenlévő személyek;
- b) szokásosan ott lakó, ám az eszmei időpontban átmenetileg távol lévő személyek;
- c) az eszmei időpontban átmenetileg jelenlévő személyek, akiknek szokásos lakóhelye másutt van.

A szokásos lakóhelyre vonatkozó információkat olyan részletezettséggel kell gyűjteni, hogy segítségével a felhasználói igények a lehető legkisebb területi bontásban is kielégíthetők legyenek.

Az ajánlás a szokásos lakóhely számbavétele mellett származékos alapvető jellemzőként előírja a teljes népesség, az ún. szokásos lakónépesség számbavételét. A szokásosan az adott területen lakó népességet (szokásos lakónépesség) alapesetben az a) és b) csoportba tartozók összessége adja. Amennyiben az e csoportba tartozók az adatfelvétel időpontjában nem tartózkodnak szokásos lakóhelyükön, az adatok összeírására akkor is minden lehetőséget meg kell kísérelni.

Az országoknak a szokásos lakónépesség alkalmazott fogalmát a népszámlálási jelentésükben részletezniük kell. Az ajánlás szerint a szokásos lakónépesség számában szerepelnie kell a következő népességcsoportoknak is:

- a) nomádok;
- b) vándor életmódot folytatók;
- c) távol eső területeken élők;
- d) az ország területén kívüli szolgálati helyen lévő katonai, haditengerészeti és diplomáciai személyzet és családjuk;
- e) az országban lakó, ám az eszmei időpontban a tengeren tartózkodó kereskedelmi tengerészek és halászok;
- f) a munkavégzés céljából ideiglenesen más országban tartózkodó polgári lakosok;

- g) az országhatárt más országban történő munkavégzés céljából naponta átlépő polgári lakosok;
- h) a d)–g) csoportokba nem tartozó, ideiglenesen más országban lakó polgári személyek;
- i) az országban tartózkodó – a Genfi Konvenció hatálya alá tartozó – menekültek.

A következő csoportokba tartozókat az országok általában nem tekintik a szokásos lakónépességbe tartozóknak, ám egyes speciális adatfeldolgozásoknál figyelembe vehetők:

- j) az országban ideiglenesen szolgálatot teljesítő külföldi katonai, tengerészeti és diplomáciai személyzet és családjaik;
- k) az országban ideiglenesen dolgozó külföldi polgári személyek;
- l) az országban lévő menedékesek;
- m) a munkavégzés céljából az országhatárt naponta átlépő külföldi polgári személyek;
- n) a k) és m) csoportokba nem tartozó, az országban ideiglenesen tartózkodó külföldi polgári személyek.

Az ajánlás szerint az a)–n) csoportokba tartozók számának legalább a nagyságrendjét lehetőleg meg kell adni. Az országok az előbbieken foglaltak alapján határozzák meg az általuk használt szokásos lakónépesség-fogalom szerinti lakónépesség-számot, valamint a népesség összetételére vonatkozó részletes adataikat ennek megfelelően közölik. Az ajánlás az országoknak lehetővé teszi, hogy saját céljakra ettől eltérő népességcsoportosításokat is alkalmazzanak.

Ajánlás a 2010 körüli nép- és lakásszámlálásokhoz

Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága (ENSZ-EGB) és az Európai Unió Statisztikai Hivatala (Eurostat) a 2010 körüli népszámlálások kérdésanyagának, fogalmainak és osztályozásainak összehangolására – a korábbi gyakorlatnak megfelelően – ismét elkészítette ajánlását (a továbbiakban: ajánlás), amelyben kitér a népesség fogalmának és az összeírandó népesség körének a meghatározására is. E munkában hivatalunk munkatársai is aktívan közreműködtek. Az ajánlást az Európai Statisztikusok Konferenciája 2006 júniusában fogadta el.

Az ajánlás elfogadását követően az abban foglaltakat a következő teljes körű népszámlálás, illetve mikrocenzus előkészítésekor, végrehajtásakor és feldolgozásakor figyelembe kell venni. A korábbi népszámlálások, mikrocenzusok ered-

ményeivel való összehasonlíthatóság biztosítása, valamint a nemzeti sajátosságok okozta esetleges eltérések esetén az adatfelvétel módszertani leírásában és a használt fogalmak ismertetésekor nem elég az alkalmazott fogalmak, osztályozások és csoportosítások leírása, utalni kell az eltérések jellegére és okára is.

Az ajánlás az összeírandó személyek szokásos lakóhelye (*place of usual residence*) kifejezést használja. Az összeírás szempontjából mindenkinek egy és csak egy szokásos lakóhelye lehet. Ezzel elkerülhető, hogy egy adott személyt kétszer (esetleg többször) vegyenek számba, illetve kihagyjanak az adatfelvételtől. Az előző évtizedek hasonló ajánlásai a most elfogadotthoz képest kevésbé szigorúan szabályozták ezt a kérdéskört, amivel egyrészt nem nyújtottak egyértelmű eligazítást a tagországoknak, másrészt megnehezítették a nemzetközi összehasonlítást.

Az ajánlás a szokásos lakóhelyet az *alapvető változók* közé sorolja, és a következő definícióval határozza meg:

„A **szokásos lakóhely** az a földrajzi hely, ahol az összeírt személy általában lakik. Ez lehet:

- (a) az a hely, ahol a személy a népszámlálás időpontjában található, vagy
- (b) a személy törvény szerinti (pl. bejelentett) lakóhelye, vagy
- (c) a választási vagy egyéb közigazgatási célból fenntartott lakóhelye.

Csak azokat a személyeket lehet egy adott földrajzi vagy közigazgatási egység **szokásos lakónépességéhez** tartozónak tekinteni, akik:

- (a) az adott lakóhelyükön a népszámlálás eszmei időpontját megelőzően legalább 12 hónapig éltek, vagy
- (b) az adott lakóhelyre a népszámlálást megelőző 12 hónap során érkeztek ugyan, de szándékuk szerint legalább egy évig ott kívánnak maradni. A népszámlálás előtti 12 hónap során született gyermekeket ott kell a megfelelő földrajzi vagy közigazgatási egység szokásos lakónépességébe számítani, ahol élnek. Szokásos lakóhelyükön kell figyelembe venni azokat a személyeket is, akik valamilyen ok (pl. munkavégzés, üdülés) miatt a népszámlálást megelőző év során rövidebb időre attól távol voltak.

Egy személy szokásos lakóhelyének országa az, amelyben szokásos lakóhelye található. Ez a népesség túlnyomó többségénél teljesen egyértelmű. Azok esetében azonban, akik gyakran utaznak az országok között, ez a fogalom esetleg

nehezen értelmezhető. A nemzetközi vándorlással kapcsolatos definíciókat és ajánlásokat külön fejezet tartalmazza.

A szokásos lakóhely meghatározásához alkalmazott általános szabály, hogy ez az a hely, ahol a személy legtöbbször tölti éjszakai pihenését. Az emberek többsége számára e szabály alkalmazása semmiféle problémát nem okoz. Egyes speciális esetekben azonban nehézségek merülhetnek fel.”

Az ajánlás sorra veszi az előbbi esetekben követendő eljárásokat. E módszertani leírás keretei között csak e speciális megoldást igénylő kategóriák felsorolására szorítkozunk, részletes leírásuktól eltekintünk:

- (a) azok a személyek, akik hétközben otthonuktól távol dolgoznak, és csak a hét végén térnek haza;
- (b) azok az általános iskolai és középiskolai diákok, akik az iskolai időszakban otthonuktól távol lévő intézményekben tanulnak;
- (c) az otthonuktól ugyancsak távol (esetleg külföldön) tanuló egyetemisták, főiskolások;
- (d) a tartósan intézetben (kórházban, idősök gondozó intézetében, rehabilitációs intézményben, börtönben, fiatalok javító-nevelő intézetében) lakó személyek;
- (e) a több lakóhellyel rendelkező, és év közben a lakóhelyeket váltogató személyek;
- (f) a fegyveres erők katonai létesítményekben lakó személyzete;
- (g) a hajléktalanok, valamint a nomád vagy rendszeresen helyváltogató életformát folytató személyek, akik esetében a szokásos lakóhely fogalma nem alkalmazható;
- (h) a különváltan élő szülők között „ingázó” gyermekek.

Az ajánlás felhívja a figyelmet, hogy ezekre az esetekre vonatkozóan objektív, világos, egyértelmű szabályokat kell kidolgozni, és azokat mind a népszámlálási utasításokban, mind az eredményeket ismertető jelentésekben szerepeltetni kell. A szokásos lakóhely fogalmának használata adja az alapot az ország lakónépességének, a népesség minél részletesebb területi csoportosításainak, valamint a háztartási és családi állásra vonatkozó adatoknak a megállapításához.

Az ország, és azon belül bármely területi egység szokásos lakónépességének számát az ott szokásos lakóhellyel rendelkező – a népszámláláskor jelen lévő vagy akár ideiglenesen távol lévő – lakosok összessége adja. Ennek érdekében

olyan nehéz helyzetekben is törekedni kell az adatok megszerzésére, amikor a háztartás egésze távol van, vagy az adott helyen élő személyek között illegális bevándorló is található. Általában nem tekintendők a szokásos lakónépességhez tartozónak:

- (a) az adott országban katonai vagy diplomáciai szolgálatot teljesítő külföldi személyek és családtagjaik;
- (b) az országban ideiglenesen munkát végző külföldiek;
- (c) az országhatárt naponta átlépő (ingázó) külföldi munkavállalók;
- (d) az országban más ok miatt ideiglenesen tartózkodó külföldiek (pl. turisták).

A részletes táblázatokat általában a szokásos lakónépességre vonatkozóan kell elkészíteni és közzé tenni. Léteznek azonban más népességfogalmak is, mint pl. a népszámláláskor az adott területen jelenlévő népesség, a jogilag dokumentált (bejelentett) népesség, a nappali népesség vagy az ott dolgozó népesség.

IV. A 2001. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS ÉS A 2005. ÉVI MIKROCENZUS NÉPESSÉGCSOPORTOSÍTÁSAI

Adatfelvételi szempontok

A teljes körű és a nagymintás adatfelvételek, így a legutóbbi, 2001. február 1-jei eszmei időponttal végrehajtott teljes körű népszámlálás, valamint az 2005. április 1-jei eszmei időponttal szervezett, a népesség és a lakásállomány 2 százalékára kiterjedő mikrocenzus előkészítésekor a használt fogalmak, osztályozások és csoportosítások tekintetében három fő szempontot kellett szem előtt tartani:

1. az adatok korábbi népszámlálási eredményeivel való összehasonlíthatóságának biztosítása;
2. a nemzetközi ajánlásokban foglaltak minél teljesebb körű figyelembevétele;
3. a felhasználók igényeinek a lehetőségek szerinti kielégítése.

A Központi Statisztikai Hivatal az alkalmazott fogalmakat, csoportosításokat, a népesség számbavételének módszerét mindkét adatfelvétel esetében e szempontokat mérlegelve alakította ki.

A népesség számbavétele tekintetében mind a népszámlálásnál, mind a mikrocenzusnál alapvető szempont volt, hogy a személyeket – összhangban a nemzetközi előírásokkal és az adatokat felhasználók igényeivel – lehetőség szerint azon a laccímen vegyék számba, ahol általában tartózkodnak, éjszaka pihennek, a szolgáltatásokat többnyire igénybe veszik. Ez a laccím többnyire egybeesik a személyek bejelentett lakóhelyével⁹ vagy tartózkodási helyével,¹⁰ ritkábban azonban eltér attól. Mindkét adatfelvétel lehetőséget adott ugyanakkor olyan népességcsoportosítások kialakítására, amelyek alapul szolgálhatnak képviseleti mintán végrehajtandó lakossági adatfelvételek összeírási mintájának kialakításához. Az adatfelvételek tematikája biztosította továbbá az ország egészére, vagy annak egy meghatározott területére vonatkozóan a bejelentett laccímmel rendelkező személyek számának megállapítását is.

⁹ Korábbi megnevezése bejelentett állandó laccím volt.

¹⁰ Korábbi megnevezése bejelentett ideiglenes laccím volt.

A továbbiakban a 2001. évi népszámlálás, valamint a 2005. évi mikrocenzus során alkalmazott népességfogalmakat és -csoportosításokat mutatjuk be. Mivel a 2005. évi mikrocenzusnál használt fogalmak és csoportosítások meghatározása a 2001. évi népszámláláshoz képest lényegében azonos módon történt, ezért a mikrocenzusnál alkalmazott fogalmakra, csoportosításokra, adatfelvételi és adatfeldolgozási módszerekre csak akkor térünk ki, ha azok a népszámlálásnál használtakhoz képest eltérést mutatnak.

Az összeírandó személyek körének meghatározása

A népesség számbavételének egyik alapvető feltétele az összeírandók körének pontos, egyértelmű meghatározása. A 2001. évi népszámlálás adatfelvételi utasítása erről a következők szerint rendelkezett:

„Össze kell írni az adatfelvétel eszmei időpontjában – a 2001. január 31. és február 1. közötti éjféli idején – a számlálókörzet területén

- *élő vagy bejelentett lakóhellyel, tartózkodási hellyel rendelkező magyar állampolgárokat;*
- *a Magyarország területén három hónapon túl tartózkodó menekültként elismert és bevándorolt személyeket, menekültkénti elismerést kérőket, befogadottakat, és a huzamos vagy ideiglenes tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldi állampolgárokat, valamint hontalan személyeket.*

Nem szabad összeírni a

külföldi állampolgárok közül

- *a diplomáciai testületek tagjait és családtagjaikat;*
- *az országgyűlés vagy a kormány határozata alapján hazánkban állomásozó külföldi fegyveres erők tagjait és családtagjaikat;*
- *a turizmus (pihenés, kirándulás, vadászat stb.), látogatás, gyógykezelés, üzleti tárgyalás stb. céljából hazánkban tartózkodó személyeket, továbbá*

magyar állampolgárok esetében azokat, akik pihenés, vendégség, gyógykezelés miatt tartózkodnak az összeírás helyén.

A számlálóbiztosnak a felkeresett címen – jelenléttől vagy távolléttől függetlenül – össze kell írni minden olyan személyt, akinek a népszámlálás eszmei időpontjában az adott lakó- vagy üdülőegység

- a lakóhelyként bejelentett (állandó) lakcíme, vagy
- a tartózkodási helyként bejelentett (ideiglenes) lakcíme, vagy
- aki bejelentés nélkül ténylegesen ott él.

Az összeírás körébe tartozó személyeket akkor is össze kell írni, ha lakó- vagy tartózkodási helyüktől akár tartósan, akár átmenetileg távol vannak. Ilyenek:

- a látogatás, gyógykezelés, üdülés miatt távollévő,
- a diplomáciai, kereskedelmi, tudományos vagy egyéb megbízás alapján külszolgálatot teljesítő, vagy külföldön dolgozó, tanuló

személyek. Össze kell írni azokat a személyeket is, akik az eszmei időpont és az adatfelvétel közötti időszakban meghaltak vagy az összeírás helyéről kijelentkeztek vagy elköltöztek. Nem szabad összeírni viszont azokat a személyeket, akik 2001. február 1-jén vagy később születtek, költöztek vagy jelentkeztek be az összeírás helyére.”¹¹

Az összeírandó személyek körét a 2005. évi mikrocenzus a következőképpen határozza meg:

„A kijelölt címeken lévő lakóegységekben személyi kérdőívet kell kitölteni az összeírás körébe tartozó személyekről. Eszerint össze kell írni:

- az adott lakóegységben élő vagy ott bejelentett lakóhellyel (állandó lakcímmel), tartózkodási hellyel (ideiglenes lakcímmel) rendelkező magyar állampolgárokat;
- az adott lakóegységben bejelentés nélkül, életvitelszerűen élő magyar állampolgárokat;
- a Magyar Köztársaság területén három hónapnál hosszabb ideig tartózkodó – bevándorolt, letelepedett, menekültként elismert, tartózkodási engedéllyel rendelkező – külföldi állampolgárokat, valamint a hontalan személyeket.

Össze kell írni azokat a személyeket is, akik az eszmei időpont és az adatfelvétel közötti időszakban meghaltak, vagy az összeírás helyéről kijelentkeztek, vagy onnan elköltöztek.

¹¹ 2001. évi népszámlálás. Felvételi utasítás a számlálóbiztosok és a felülvizsgálók részére. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2001, 13. oldal.

Az összeírás körébe tartozó személyeket akkor is össze kell írni, ha lakó- vagy tartózkodási helyüktől akár tartósan, akár átmenetileg távol voltak. Ilyenek

- *a látogatás, gyógykezelés, üdülés miatt távollévő,*
- *a diplomáciai, kereskedelmi, tudományos vagy egyéb megbízás alapján külszolgálatot teljesítő, vagy külföldön dolgozó, tanuló*

személyek.

Nem tartoznak az összeírás körébe, ezért nem szabad összeírni

- *a magyar állampolgárok közül azokat, akik csak pihenés, vendégség, gyógykezelés miatt tartózkodnak az összeírás helyén,*
- *a külföldi állampolgárok közül*
 - = *a diplomáciai testületek tagjait és családtagjaikat;*
 - = *a külföldi fegyveres erők hazánkban állomásozó tagjait és családtagjaikat;*
 - = *a turizmus (pihenés, kirándulás, vadászat stb.), látogatás, gyógykezelés, üzleti tárgyalás stb. céljából hazánkban tartózkodó személyeket.*

Nem szabad összeírni azokat a személyeket sem, akik 2005. április 1-jén vagy később születtek, illetve költöztek, vagy jelentkeztek be az összeírás helyére.”¹²

Az összeírandó személyek körének kétféle megfogalmazása között csupán formai eltérések vannak, tartalmában mindkét meghatározás azonos. Amíg azonban a népszámlálás felvételi utasításában az összeírandó és az össze nem írandó személyek köre tartalmi szempontból ugyan egyértelmű megfogalmazást kapott, ám formailag nem volt kellőképpen elválasztva, addig a mikrocenzushoz készült utasításban a két csoport formailag is élesen elválik egymástól, így összességében egyértelműbb, könnyebben áttekinthető képet ad az összeírandó személyek köréről.

Az adatfelvétel módja

A hatályos magyarországi rendelkezések szerint egy személynek egyidejűleg két bejelentett lakcíme lehet:

¹² 2005. évi mikrocenzus. Felvételi utasítás a számlálóbiztosok részére (Alapadat-felvétel). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2005, 11. oldal.

- lakóhely (korábbi elnevezéssel bejelentett állandó lakcím),
- tartózkodási hely (korábbi elnevezéssel bejelentett ideiglenes lakcím).

Magyarországon a sajátos kettős bejelentési rendszer miatt a személyeknek két bejelentett lakcímük (lakóhelyük és tartózkodási helyük) lehet. Ismeretes azonban, hogy különböző okokból a lakosság egy része tényleges lakóhelyére nem jelentkezik be, ezért a 2001. évi népszámláláskor egy további, be nem jelentett lakcím bejegyzésére is lehetőség volt. Több lakcím bejegyzése esetén az összeírt személynek jeleznie kellett, hogy mely lakcímet tekinti tényleges, szokásos lakóhelyének. Tényleges lakóhelynek azt kellett tekinteni, amelyen az összeírt *„életvitelszerűen él, ténylegesen tartózkodik, rendszerint elérhető, ahonnan dolgozni vagy iskolába jár, ahol leggyakrabban tölti éjszakai pihenését. Ez lehet a lakóhelyként bejelentett (állandó) lakcíme, lehet a tartózkodási helyként bejelentett (ideiglenes) lakcíme, de lehet nem bejelentett lakcím is”*.¹³

A 2001. évi népszámlálás személyi kérdőívének a lakcímeket tudakoló részlete:

4.1 Hol van a lakóhelyként bejelentett (állandó) lakcíme? 1 az összeírás helyén..... ☒ 1 kerület: 2 máshol van, a település neve: 3 nincs lakóhelyként bejelentett (állandó) lakcíme ☒ 0 → 5.1 kérdés		4.2 Mióta lakik lakóhelyén (állandó lakcímén)? születése óta ☒ 1 év hónap óta	
5.1 Hol van a tartózkodási helyként bejelentett (ideiglenes) lakcíme? 1 nincs tartózkodási helyként bejelentett (ideiglenes) lakcíme ☒ 0 → 6.1 kérdés 2 az összeírás helyén..... ☒ 1 kerület: 3 máshol van, a település neve:		5.2 Mióta tartja fenn tartózkodási helyét (ideiglenes lakcímét)? születése óta ☒ 1 év hónap óta	
6.1 Melyik lakcímén él, tartózkodik ténylegesen? 1 lakóhelyként bejelentett (állandó) lakcímén ☒ 1 → 6.3 kérdés 2 tartózkodási helyként bejelentett (ideiglenes) lakcímén ☒ 2 → 6.3 kérdés 3 nem bejelentett lakcímén, amely az összeírás helye ☒ 3 kerület: 4 nem bejelentett lakcímén, amely máshol van, a település neve:		6.2 Mióta él, tartózkodik ezen a lakcímén ténylegesen? születése óta ☒ 1 év hónap óta	
6.3 Ha több lakcíme van, melyiket tekinti állandó otthonának? lakóhelyként bejelentett (állandó) lakcímét..... ☒ 1 tartózkodási helyként bejelentett (ideiglenes) lakcímét..... ☒ 2 nem bejelentett lakcímét..... ☒ 3			

A személyek lakóhelyének számbavétele a 2005. évi mikrocenzus során is hasonló elvek szerint történt, csupán a kérdezési technika módosult. Míg a 2001. évi

¹³ 2001. évi népszámlálás. Felvételi utasítás a számlálóbiztosok és a felülvizsgálók részére. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2001, 39. oldal.

népszámlálás során az adatfelvétel a bejelentett lakcím kérdezésével indult, ezt követte az esetleges be nem jelentett lakcím, és a személynek ezekből kellett kiválasztania azt a címet, ahol ténylegesen él, addig a mikrocenzusnál a kikérdezés az összeírás helye szerinti lakcím tudakolásával indult, majd még három további lakcím bejegyzésére volt mód. Minden lakcím esetén meg kellett határozni a használat módját, és utalni kellett a bejelentkezés módjára (lakóhely vagy tartózkodási hely), illetve arra is, ha az adott lakcímen a személy bejelentkezés nélkül lakik. A használat módjára adott válasz határozta meg, hogy a személy mely lakcímét használja tényleges lakóhelyként: „az a lakóhely, amelyet naponta használ, leggyakrabban itt tartózkodik, itt tölti éjszakai pihenését, innen jár dolgozni vagy iskolába”.

A 2005. évi mikrocenzus személyi kérdőívének részlete:

Lakóhelyei, lakcímei:	Használat szerint				Bejelentettség szerint		
	az a lakóhely, amelyet naponta használ, leggyakrabban itt tartózkodik, itt tölti éjszakai pihenését, innen jár dolgozni vagy iskolába	az az előbbtől eltérő lakóhely, amelyet nem kíván feladni, ahová rendszeresen hazatér, amelyben a családja él	az a lakóhely, amelyet az előző lakóhelyei mellett alkalmanként, időszakosan használ (pl. ideiglenes munkák alkalmával, vagy pihenésre, nyaralásra)	csak bejelentett lakcím, amelyet ténylegesen nem használ, itt gyakorlatilag nem érhető el, de valamilyen okból ide bejelentkezett	lakóhely (állandó lakcím)	tartózkodási hely (ideiglenes lakcím)	nincs bejelentkezve
2.1 az összeírás helye	☒ (1)	☒ (2)	☒ (3)	☒ (4)	☒ (1)	☒ (2)	☒ (3)
2.2 máshol lévő lakóhelye	nincs (0) → 3.1 kérdés • van, a település neve (Budapesten a kerület is): kerület:						
	☒ (1)	☒ (2)	☒ (3)	☒ (4)	☒ (1)	☒ (2)	☒ (3)
2.3 máshol lévő további lakóhelye	nincs (0) → 3.1 kérdés • van, a település neve (Budapesten a kerület is): kerület:						
	☒ (1)	☒ (2)	☒ (3)	☒ (4)	☒ (1)	☒ (2)	☒ (3)
2.4 máshol lévő, az előzőektől eltérő lakóhelye	nincs (0) → 3.1 kérdés • van, a település neve (Budapesten a kerület is): kerület:						
	☒ (1)	☒ (2)	☒ (3)	☒ (4)	☒ (1)	☒ (2)	☒ (3)

A két kérdőívrészletből látható, hogy a mikrocenzus kérdőíve a tényleges lakóhely megállapítása érdekében a népszámláláshoz képest több (három helyett négy) lakcím bejegyzését tette lehetővé. Ezzel annak a megállapítását is biztosította, hogy az adott lakcím a személynek állandóan, rendszeresen vagy időszakosan használt címe, esetleg csak bejelentett, ám ténylegesen nem használt lakóhelye.

Népességcsoportosítások, népességek kategóriák

A népszámlálás és a mikrocenzus személyi adatainak feldolgozásakor tehát a bejelentettség nem játszott kizárólagos szerepet. A népszámlálás és a mikrocenzus adatfelvételi elvei szerint egy adott személyről minden általa bevallott lakcímen ki kellett tölteni egy-egy személyi kérdőívet (a mikrocenzus esetében értelemszerűen akkor, ha az a másik cím is kiválasztásra került). Az adatok feldolgozásakor – a többes számbavétel kiküszöbölése érdekében – biztosítani kellett, hogy minden személy csak egyszer, mégpedig az adatfeldolgozás céljának megfelelő népességek kategória szerinti adatfeldolgozásokban szerepeljen.

A 2001. évi népszámlálás és a 2005. évi mikrocenzus személyekre vonatkozó adatai a bejegyzett lakcímek használatának módja és a bejelentettség alapján a következő népességek kategóriák szerint csoportosíthatók:

- népszámlálási lakónépesség,
- népszámlálási állandó népesség,
- bejelentett lakónépesség,
- bejelentett állandó népesség.

A munkahely vagy a nappali tagozatos oktatási intézmény helye szerinti adatfeldolgozások két további népességek kategória kialakítását tették lehetővé:

- éjszakai népesség,
- nappali népesség.

(Mind a népszámlálás, mind a mikrocenzus adataiból összeállítható az *összeírt* népesség száma is. Ez a népességcsoportosítás azonban az egyes személyeket annyszor veszi számba, ahány lakcímet a feldolgozás egységét képező területre vonatkozóan az adatfelvételkor bejegyezték, illetve megjelöltek, vagyis az adatfeldolgozásokban egy személy többször is szerepelhet. Emiatt ezt a népességcsoportosítást csak az adatfelvétel és az adatfeldolgozás szervezési és lebonyolítási munkái során használják, az adatközlésekben, az adatok elemzésében és értékelésében nem.)

Az egyes népességek kategóriák az adatfelvétel és az adatfeldolgozás jellegétől függően eltérő területi részletezettségig értelmezhetők. Mind a népszámlálási, mind a bejelentett lakó- és állandó népesség a népszámlálásból akár lakások szerint is összeállítható, a mikrocenzus esetében a legkisebb területi szint a reprezentativitástól elvárható területcsoport (országos egyéni választókerület, megye).

A népességek kategóriák területi egységeként eltérő népességszámot eredményeznek. Az adatok országos összesítésben annyival térnek el egymástól, amennyi a külföldi lakóhely, tartózkodási hely, munkahely vagy oktatási intézmény miatt kimaradó személyek száma. (A külföldi lakcímet az összeírási elvek szerint bejelentett címként kellett figyelembe venni, függetlenül az adott ország lakcímbjelentési gyakorlatától.)

Népszámlálási lakónépesség

A népszámlálási lakónépesség azon személyek csoportja, akik a népszámlálás eszmei időpontjában ténylegesen az összeírás helyén tartózkodtak, életvitelszerűen ott éltek, az adott lakcímen rendszerint elérhetők voltak, éjszakai pihenésüket leggyakrabban ott töltötték, onnan jártak dolgozni, illetve tanulni. Az összeírás helye tehát a személynek lehet a lakóhelyként bejelentett lakcíme, tartózkodási helyként bejelentett lakcíme, és nem bejelentett lakcíme is.

A népszámlálási lakónépesség a nemzetközi népszámlálási ajánláshoz legközelebb álló népességcsoportosítás, amely – a lakcímbjelentés tényétől függetlenül – a tényleges lakáshasználatot veszi figyelembe. A népszámlálási lakónépesség statikus népességszám: mivel a forrása az esetek egy részében eltérhet a lakcímbjelentés tényétől vagy formájától, ezért a népességszám változását befolyásoló vándorlási (ki- és bejelentkezés vagy a bejelentkezés formájának változása) és népmozgalmi eseményekhez (születés, halálozás) kapcsolódó statisztikai jelentésekkel nem módosítható. A népszámlálási lakónépesség a nemzetközi szakirodalomban tényleges népesség, valamint de facto népesség néven ismeretes.

Népszámlálási állandó népesség

A népszámlálási állandó népességbe tartozik az az összeírt személy, aki az adott területen lévő lakást tekinti állandó otthonának, azt másik lakóhelye kedvéért nem kívánja feladni, ahová rendszeresen hazatér, ahol – ha családja van – a család többi tagja él. Ebbe a csoportba tartoznak azok a személyek is, akik valamilyen okból (tanulás, munkavállalás stb. miatt) más településen vagy külföldön tartózkodnak, ám állandó otthonuk az adott területen van. A népszámlálási állandó népességbe tartozó személynek az összeírás helye lehet lakóhelyként bejelentett lakcíme, tartózkodási helyként bejelentett lakcíme, vagy nem bejelentett lakcíme is.

Bejelentett lakónépesség

A bejelentett lakónépesség megállapítása a lakcímbjelentés jogcíme szerinti lakáshasználat alapján, a tényleges lakáshasználattól függetlenül történt. A bejelentett lakónépesség a folyamatos statisztikai adatszolgáltatáson alapuló lakóné-

pesség-fogalom kiindulási bázisa. Két csoportból tevődik össze, mégpedig az összeírás helyén

- bejelentett lakóhellyel bíró és máshol bejelentett tartózkodási hellyel nem rendelkező, valamint a
- bejelentett tartózkodási hellyel rendelkező

személyek csoportjából, függetlenül attól, hogy a népszámlálás eszmei időpontjában az összeírás helyén jelen voltak-e. A bejelentett lakónépességbe beletartoznak azok a személyek is, akiknek bejelentett lakóhelyük nincs, de az eszmei időpontban a tartózkodási helyük az adott területen volt (pl. a menhelyen, átmeneti szálláson, szeretetházban lakók egy része).

Bejelentett állandó népesség

A bejelentett állandó népesség az adott területen bejelentett lakóhellyel rendelkező személyek összessége, függetlenül attól, hogy van-e máshol bejelentett tartózkodási helyük. Ebbe a csoportba tartoznak azok a személyek is, akik valamely okból (munkavállalás, tanulás, diplomáciai, kereskedelmi, tudományos megbízás teljesítése stb.) az eszmei időpontban külföldön tartózkodtak, de bejelentett lakóhelyük (lakásuk) az adott területen volt.

Éjszakai és nappali népesség

Az éjszakai és a nappali népesség mind a népszámlálási, mind a bejelentett lakó- és állandó népességből előállítható.

Éjszakai népesség: az adott népességekategóriába tartozó személyek közül azoknak az összessége, akik éjszakai pihenési idejüket az adott területen töltik. A népszámlálási lakónépességből képzett éjszakai népesség – az adatfelvétel módszeréből adódóan – a 2001. évi népszámlálás és a 2005. évi mikrocenzus vonatkozásában lényegében megegyezik a népszámlálási lakónépességgel, más népességekategóriába tartozó esetében azonban akár lényeges eltérések is adódhatnak.

Nappali népesség: egy adott területen az adott népességekategóriába tartozó személyek száma, csökkentve az onnan naponta (munkavégzés vagy tanulás miatt) eljárók, és növelve az oda (munkavégzés vagy tanulás miatt) bejárók számával.

A lakóhelyhasználat módjának és a bejelentettség jellegének hatása a személy népességekategóriába sorolására

A 2005. évi mikrocenzus személyi kérdőíve a 2001. évi népszámláláshoz képest eltérő módszerrel és a lehető legrészletesebben kérdezte a személynek az eszmei időpontban létező lakcímeit. Ezért a népszámlálási lakó- és állandó, valamint a bejelentett lakó- és állandó népesség meghatározását a mikrocenzus személyi kérdőívén lévő, a lakcímeket tudakoló kérdések, illetve az ezekre adható válaszok, válaszkombinációk segítségével mutatjuk be, hogy egy adott személy a különböző lakcímek bejegyzési módjától függően mikor tartozik az egyes népességcsoportokba, népességekategóriákba.

A következő táblázat a népszámlálási lakó-, valamint a népszámlálási állandó népességbe sorolás feltételeit mutatja be:

Sorszám (az egyes sorok különböző eseteket tartalmaznak)	2.1	2.2	2.3	2.4	A személy a népszámlálási	
	kérdésnél a lakóhely, lakcím használata válaszrészénél megjelölt válasz kódszáma (a jel után zárójelben lévő szám)				lakó-	állandó
					népességbe tartozik (X)	
1.	1	–	–	–	X	X
2.	1	2	–	–	X	–
3.	1	2	3	–	X	–
4.	1	2	3	3	X	–
5.	1	3	–	–	X	X
6.	1	3	2	–	X	–
7.	1	3	3	–	X	X
8.	1	3	3	2	X	–
9.	1	3	2	3	X	–
10.	1	3	3	3	X	X
11.	2	1	–	–	–	X
12.	2	1	3	–	–	X
13.	2	1	3	3	–	X
14.	2	3	1	–	–	X
15.	2	3	1	3	–	X
16.	2	3	3	1	–	X

Az egyes népességekategóriákba sorolás az összeírás helyére – az éjszakai és a nappali népesség esetében a településre (mikrocenzusnál az országos egyéni

választókerületre, illetve megyére) – vonatkozik. Ha az összeírt személy az összeírás helye szerinti lakcímre vonatkozóan (2.1 kérdés) a használat módjaként a „4” jelű választ jelölte meg, a személyt az adatfeldolgozásokban egyik népességekategória (népszámlálási lakó-, illetve állandó, bejelentett lakó-, illetve állandó népesség) szerint sem kell figyelembe venni. Ha a személy ugyanitt nem a „4” jelű választ jelölte meg, ám valamely másik kérdésre „4” választ adott, az erre a kérdésre vonatkozó választ figyelmen kívül kell hagyni. Az ilyen a válaszkombinációkat a táblázatok nem tartalmazzák.

Az előző táblázat alapján meghatározhatók azok a válaszkombinációk, amelyek segítségével az egyes személyekről egyértelműen megállapítható, hogy a népszámlálási típusú adatfeldolgozásokban melyik népességekategóriába (népszámlálási lakó-, illetve népszámlálási állandó népességbe) tartoznak:

- ha a személy a 2.1 kérdésre a használat szerinti válaszcsoportban a „4” jelű választ jelölte meg, nem tartozik sem a népszámlálási lakó-, sem a népszámlálási állandó népességbe, őt a népszámlálási típusú adatfeldolgozásoknál figyelmen kívül kell hagyni;
- ha a személy bármely más (2.2–2.4) kérdésnél a „4” jelű választ jelölte meg, a kérdésre adott választ a népszámlálási lakó- és a népszámlálási állandó népességbe soroláskor figyelmen kívül kell hagyni;
- aki a 2.1 kérdéshez „1” választ adott, a többi kérdésre adott választól függetlenül beletartozik a lakónépességbe;
- aki csak a 2.1 kérdés „1” választ jelölte meg, mind a népszámlálási lakó-, mind a népszámlálási állandó népességbe beletartozik;
- aki a 2.1 kérdéshez „1” választ adott és a többi kérdés közül legalább egyénél megjelölte a „3” jelű választ, és nem jelölt „2” jelű választ, a népszámlálási állandó népességbe is beletartozik;
- aki a 2.1 kérdéshez „2” választ adott, a többi kérdésre adott választól függetlenül csak a népszámlálási állandó népességhez tartozik.

A következő oldalon lévő táblázat azt szemlélteti, hogy egy adott személy – az adott válaszcsoporttól függően – mikor tartozik a bejelentett lakó-, és mikor a bejelentett állandó népességbe. A bejelentettség szerinti népességekategóriák valamelyikéhez tartozás függ attól is, hogy az összeírt személy a használat szerinti válaszcsoportban jelölt-e meg „4” jelű választ. Az ilyen eseteket a táblázat nem tartalmazza, a táblázatot követő szöveges összefoglalóban viszont ezekre is kitérünk.

Sorszám (az egyes sorok különböző eseteket tartalmaznak)	2.1	2.2	2.3	2.4	A személy a bejelentett	
	kérdésnél a bejelentettség szerinti válaszrészénél megjelölt válasz kódszáma (a ☒ jel után zárójelben lévő szám)				lakó-	állandó
					népességbe tartozik (X)	
1.	1	–	–	–	X	X
2.	1	2	–	–	–	X
3.	1	2	3	–	–	X
4.	1	2	3	3	–	X
5.	1	3	–	–	–	X
6.	1	3	2	–	–	X
7.	1	3	2	3	–	X
8.	1	3	3	–	–	X
9.	1	3	3	2	–	X
10.	1	3	3	3	–	X
11.	2	–	–	–	X	X
12.	2	1	–	–	X	–
13.	2	1	3		X	–
14.	2	1	3	3	X	–
15.	2	3	–	–	X	–
16.	2	3	1	–	X	–
17.	2	3	1	3	X	–
18.	2	3	3	–	X	–
19.	2	3	3	1	X	–
20.	2	3	3	3	X	–
21.	3	–	–	–	X	X
22.	3	1	–	–	X	–
23.	3	1	2	–	–	–
24.	3	1	2	3	–	–
25.	3	1	3		X	–
26.	3	1	3	3	X	–
27.	3	2	–	–	–	X
28.	3	2	1	–	–	–
29.	3	2	1	3	–	–
30.	3	2	3		–	X
31.	3	2	3	3	–	X
32.	3	3	–	–	X	X
33.	3	3	1	–	X	–
34.	3	3	1	2	–	–
35.	3	3	1	3	X	–
36.	3	3	2	–	–	X
37.	3	3	2	1	–	–
38.	3	3	2	3	–	X
39.	3	3	3	–	X	X
40.	3	3	3	1	X	–
41.	3	3	3	2	–	X
42.	3	3	3	3	X	X

A táblázat alapján meghatározhatók azok a válaszok, válaszkombinációk, amelyek az egyes személyek vonatkozásában egyértelműen meghatározzák, hogy a lakcímre történő bejelentkezés módja szerint melyik népességekategóriába (bejelentett lakó-, illetve bejelentett állandó népességbe) tartoznak:

- ha a személy a 2.1 kérdésre a használat szerinti válaszcsoportban a „4” jelű választ jelölte meg, nem tartozik sem a bejelentett lakó-, sem a bejelentett állandó népességbe, őt a bejelentettség szerinti adatfeldolgozásoknál figyelmen kívül kell hagyni;
- ha a személy bármely más (2.2–2.4) kérdésnél a használat szerinti válaszcsoportban a „4” jelű választ jelölte meg, a kérdésre adott választ a bejelentett lakó- és a bejelentett állandó népességbe soroláskor figyelmen kívül kell hagyni;
- ha a személy egyik kérdésnél sem jelölt meg a használat szerinti válaszcsoportban „4” jelű választ, akkor a használat szerinti válaszok nem befolyásolják a személyek bejelentettség szerinti lakóhelyének meghatározását, azaz a besorolásnál csak a bejelentettség szerinti válaszcsoportot kell figyelembe venni;
- ha a személy csak a 2.1 kérdésre adott választ (a 2.2–2.4 kérdéseket üresen hagyta), az adott választól függetlenül beletartozik a bejelentett lakó- és a bejelentett állandó népességbe is;
- ha a személy a 2.1–2.4 kérdések bejelentettség szerinti válaszcsoportjában csak „3” jelű választ adott, egyaránt beletartozik a bejelentett lakó- és a bejelentett állandó népességbe;
- aki a 2.1 kérdés bejelentettség szerinti válaszcsoportjában „3” jelű választ adott, és (függetlenül attól, hogy más kérdésre is adott-e „3” jelű választ) bármely más (2.2–2.4) kérdésnél megjelölt
 - = „1” jelű választ, ám „2” jelű választ nem adott, beletartozik a bejelentett lakónépességbe, a bejelentett állandó népességbe viszont nem;
 - = „2” jelű választ, ám „1” jelű választ nem adott, beletartozik a bejelentett állandó népességbe, a bejelentett lakónépességbe viszont nem;
 - = „1” és „2” választ is, nem tartozik bele sem a bejelentett lakó-, sem a bejelentett állandó népességbe.

A táblázatokban bemutatott esetek jól példázzák, hogy miképpen változik egy adott személy népességekategória szerinti besorolása attól függően, hogy az összeírás szerinti lakóhelyét milyen módon használja, illetve miképpen jelentkezett be oda, valamint attól is, hogy van-e az összeírás helyén kívül (egy vagy több) másik lakcíme, és azt (azokat) milyen céllal tartja fenn, bejelentkezett-e oda, és ha bejelentkezett, a bejelentkezés jellegeként a lakóhely vagy a tartózkodási hely választ jelölte meg.

A következő táblázat Magyarország 2001. és 2005. évi népességének számát mutatja be népességekategóriánként a népszámlálás és a mikrocenzus adatai alapján.

Adatforrás	Népszámlálási		Bejelentett	
	lakó-	állandó	lakó-	állandó
	népesség			
2001. évi népszámlálás	10 198 315	10 078 138	..a)	..a)
2005. évi mikrocenzus	10 090 330	9 911 004	10 069 275	9 884 426

a) Az adat nem ismeretes.

V. FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- Czibulka Zoltán – Dr. Klinger András: A népszámlálás népességszoportosításai és az azzal összefüggő kérdések, a hazai és a nemzetközi gyakorlat, valamint a nemzetközi ajánlások közötti összhang megteremtésének kérdései. Népszámlálás az ezredfordulón (Tanulmányok). KSH, Budapest., 1998. 23–45. oldal
- Czibulka Zoltán és mások: Népszámlálások Magyarországon. Népszámlálási kézikönyv. (Szerk.: Rehák Aranka – Rózsa Gábor) Greger-Delacroix Kiadó – Központi Statisztikai Hivatal, 2000. 160 oldal
- Dávid Géza: Magyarország népessége a 16–17. században. In: Magyarország történeti demográfiája (896–1995). Szerk.: Prof. Em. Dr. Kovacsics József. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1997., 141–171. oldal
- Kapitány Gabriella: A népszámláláskor összeírt és az Állami Népességnyilvántartó Hivatal adatbázisában szereplő lakás- és népességszámok összehasonlítása. Demográfia, 1997. XL. évf.1. szám., 66–82. oldal
1970. évi népszámlálás. 31. Az adatfelvétel és -feldolgozás összefoglaló ismertetése. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1977., 320 oldal
1980. évi népszámlálás. 37. Az adatfelvétel és -feldolgozás összefoglaló ismertetése. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1983., 279 oldal
1990. évi népszámlálás. 28. Az adatfelvétel és -feldolgozás összefoglaló ismertetése. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1995., 313 oldal
- A magyar népszámlálások előkészítése és publikációi, 1969–1990. III. kötet. (A népszámlálások, valamint a kapcsolódó épület- és lakásösszeírások, illetve háztartás- és családfelvételek hazai gyakorlatának főbb jellemzőit és fogalmait ismertető tanulmányok). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1995., 257 oldal
- Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787). Szerk.: Dányi Dezső és Dávid Zoltán. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára, Művelődésügyi Minisztérium levéltári osztálya. Budapest, 1960., 389 oldal
- Az 1850. és 1857. évi népszámlálás. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1993., 223 oldal

- Az 1869–1980. évi népszámlálások története és jellemzői, I. rész (1869–1910).
Írta: dr. Thirring Lajos. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1983., 188 oldal
- Demográfia. Főszerkesztő: Klinger András. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1996., 582 oldal
- Mikrocenzus, 1996. A népesség és a lakások jellemzői. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1996., 364–366. oldal
- Mikrocenzus, 2005. 2. A népesség és a lakások jellemzői. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2005., 336–338. oldal
- Nemzetközi statisztikai dokumentumok, 4. Ajánlás a 2000 körüli nép- és lakákszámításokhoz az EGB-régióban. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 2001. 90 oldal
- Népszámlálás, 2001. Felvételi utasítás a számlálóbiztosok és a felülvizsgálók részére. Központi Statisztikai Hivatal, 2001., 90 oldal
- Népszámlálás 2001. 31. Az adatfelvétel és -feldolgozás összefoglaló ismertetése. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2005.,
<http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/31/31.pdf>
- Népszámlálások az ókorban és a középkorban.
<http://www.nepszamlalas.hu/hun/dokumentumok/tort1.html#hands>
- Recommendations for the 2000 Censuses of Population and Housing in the ECE Region. United Nations, New York and Geneva, 1998. 85 pp.
- Recommendations for the 2010 Censuses of Population and Housing. United Nations, Geneva, 2006. 200 pp.
- Statisztikai módszertani füzetek, 37. A háztartási költségvetési felvétel módszertana. Központi Statisztikai Hivatal, 1997., 115 oldal
- Statisztikai módszertani füzetek, 47. A háztartás és a család fogalma. Összeállította: Szűcs Zoltán. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2006., 53 oldal

A KSH MÓDSZERTANI KIADVÁNY- SOROZATAIBAN EDDIG MEGJELENT KÖTETEK

Nemzetközi Módszertani Füzetek

1. A polgári nemzeti jövedelemstatistikák módszertana, 1956
2. A ráfordítás-kibocsátás (input-output) rendszer vázlatos ismertetése, 1957
3. A polgári beruházási statisztika egyes módszertani kérdései, 1959
4. Volumenindexek számítása tőkés országokban, 1959
5. Az életszínvonal nemzetközi összehasonlításánál alkalmazott mutatószámok kiválasztása, 1960
6. Az idényszerű változások mérésének és kiküszöbölésének statisztikai módszerei, 1964
7. A magyar népgazdaság M-1. statisztikai makromodellje, 1965
8. Szimuláció statisztikai makromodellekkel, 1966

Ökonometriai Füzetek

9. Szezonális kiigazítási eljárások összehasonlítása, 1968
10. Az időjárás és a mezőgazdasági termelési eredmények, 1968
11. Információelméleti mérőszámok alkalmazása a gazdasági elemzésben, 1970
12. Az M-4. modell: input-output összefüggéseket tartalmazó ökonometriai modell, 1973
13. Idősorok sztochasztikus modelljei, 1977
14. Az aggregáció problémája a gazdasági elemzésben, 1977
15. Bevezetés a spektrálanalízisbe, 1978
16. Termelési függvények a gazdasági elemzésben, 1979

Módszertani Füzetek

1. Az ágazati kapcsolatok mérlege (A dinamikai összehasonlítás problémái), 1966
2. A termelékenység dinamikájának mérése az iparban, 1967
3. A magyar háztartás-statisztikai megfigyelés, 1968
4. Az ipari termelés indexei, 1968
5. A népgazdasági energiamérleg, 1968
6. A külkereskedelmi áruforgalmi statisztika módszertana, 1969
7. Az ipariár-indexek számítási módszere, 1970

8. A piaciár-indexek számítási módszere, 1971
9. A népgazdasági mérlegrendszer módszertana, 1973
10. A külkereskedelmiár-statisztika módszere, 1972
11. A beruházásiár-indexek számítási módszere, 1972
12. A ráfordítások hatékonyságának mutatószámrendszere az iparban, 1973
13. A kiskereskedelmiár-statisztika módszere, 1974
14. Építőipariár-statisztika, 1975
15. Közhatalatú közlekedési statisztika, 1976
16. A magánkisipar értéki mutatóinak számítási módszere, 1976
17. A külkereskedelmiár-statisztika módszere, 1977
18. Az ipar gyártási ágainak rendszere, 1976

Statisztikai Módszertani Füzetek

1. Bevezetés az időszori módszerek gyakorlatába, 1982
2. Az állatállomány számbavételének módszere Magyarországon, 1982
3. A népességtovábbszámítás módszere, 1982
4. A piaci statisztika módszere, 1983
5. A nemzetközi idegenforgalom határstatisztikai megfigyelésének módszertana, 1983
6. Módszertan és esettanulmányok a regressziószámítás köréből, 1983
7. Egységes Lakossági Adatfelvételi Rendszer (ELAR), 1984
8. Az ipari rendelésállomány alakulásának statisztikai vizsgálati módszerei, 1984
9. A külkereskedelmi forgalom statisztikájának módszertana, 1984
10. A beruházás ár- és költségindexek számítási módszere, 1984
11. Az időmérleg-vizsgálat módszertana az 1976–77. évi felvétel alapján, 1985
12. Kereseti függvény meghatározásának módszere, 1985
13. A gépállomány korának, műszaki színvonalának és kapacitáskihasználásának mérési módszerei az iparban, 1985
14. A mezőgazdasági termelési érték számításának módszere, 1985
15. Az építőipariár-statisztikai módszertana, 1985
16. Többváltozós matematikai-statisztikai módszerek együttes alkalmazásának bemutatása egy esettanulmány segítségével, 1985
17. Az ipariár-indexek számítási módszere, 1985
18. A lakosság kereseti struktúrájának összehasonlító vizsgálata LES-, AIDS- és ROTTERDAM-modellekkel, 1985
19. A mezőgazdaságiár- és az erdőgazdálkodásiár-statisztika módszere, 1986
20. A magyar háztartás-statisztikai megfigyelés módszertana, 1986

21. A külkereskedelmiár-statisztika módszere, 1986
23. A környezetstatisztika módszertana (Az ENSZ környezetstatisztikai keretrendszere), 1986
24. Az ELAR-minta és az 1984. évi mikrocenzus mintájának kiválasztási eljárása, 1987
25. Az Ágazati Kapcsolatok Mérlege szerkesztésének és mutatórendszerének módszertana, 1987
26. Módszertani ajánlás az újszülött populáció vizsgálatára, a hátrányos helyzetet előidéző okok feltárására, 1987
27. A környezetstatisztika módszertana II. Az ENSZ EGB környezetstatisztikai osztályozásai, 1987
28. A környezetstatisztika módszertana III. (A területfelhasználási statisztika környezeti vonatkozásai. Finnország–Magyarország–Svédország), 1987
29. A környezetstatisztika módszertana IV. (A KGST környezetstatisztikai mutatószámrendszere.)
30. A kiskereskedelmiár-statisztika módszere, 1989
31. A kisipariár-statisztika módszertana, 1989
32. Árindexek mintavételi hibájának számítása; alkalmazás a kiskereskedelmiár-indexre, 1990
33. A hozzáadottérték-súlyozású ipari termelési index számításának módszertana, 1994
34. A külkereskedelmi statisztika módszertana, 1994
35. Iparstatisztika. Rövid távú mutatók: termelés, értékesítés, rendelésállomány, 1996
36. A külkereskedelmiár-index számításának módszertana, 1997
37. A háztartási költségvetési felvétel módszertana, 1997
38. A munkaerő-felmérés módszertana, 1998
39. A fogyasztóiár-statisztika módszere, 2000
40. Munkaerő-felmérés módszertana, 2002
41. A negyedéves bruttó hazai termék (GDP) számítási módszere Magyarországon
42. A K+F-statisztika módszertana
43. Szezonális kiigazítás
44. A magyar külkereskedelmi termékforgalmi statisztika módszertana
45. A kulturális statisztika módszertana és fogalmai
46. A munkaerő-felmérés módszertana, 2006
47. A háztartás és a család fogalma, 2006
48. Népességcsoportosítások, népességek kategóriák, 2006